

Filmový dokumentarista a ředitel společnosti Památník Šoa Praha Pavel Štingl by v budoucnu – v zamýšleném památníku, který má vzniknout v nádražní budově v Praze-Bubnech – rád inicioval veřejné diskuse o odkazech obětí, o motivech pachatelů, ale především o roli mlčící většiny v dobách, kdy se pasivita stává obecným ohrožením. Ostatně, nenastává taková doba právě i teď?

ESTER GEROVÁ

V pátek 16. října 2015 se bude na místě plánovaného Památníku ticha v Praze 7 konat akce Bubnování pro Bubny. Uplyne totiž čtyřiašedmdesát let od vypravení prvního židovského transportu z Prahy do Lodže. Stovky bubnů rozeznají prostor pod sochou Aleše Veselého *Brána nenávratna*. Mají upozornit na místo, odkud bylo v letech 1941 až 1945 deportováno téměř padesát tisíc nevinných lidí do míst, odkud se podařilo uniknout německému nacistickému plánu na systematickou genocidu evropského židovstva pouze jednotlivcům.

LN Proti tichu mlčící většiny přijdou bubnovat profesionálové i obyčejní lidé. Může se připojit úplně každý?

Každý rok se 16. října konalo setkání přeživších u pamětní desky v blízkosti pražského Parkhotelu. Rádi bychom teď dali najevo, že odkaz příběhu šoa je připravena převzít další generace. Chceme ke společnému rituálu bubnování pro Bubny pozvat všechny, kdo chtějí vzpomenout na někdejší tvář Prahy s jejím unikátním naturelem. Je to takový apel k významnému výročí i k místu, které nese odkaz desetitisíců zmařených životů a dnes vypadá jako smetiště metropole. Bubnovat se ovšem bude také pro další veřejné připomenutí smutného faktu, že Praha nemá ani tři čtvrti století po válce aktivní památník holokaustu. To bude hlavním poselstvím akce. Takže přijít může opravdu kdokoli a kdokoli také může přispět pomocí crowdfundingové sbírky na nákup bubnů.

LN Nakdy plánujete otevření Památníku ticha?

Ve chvíli, kdy obdržíme finance, bude me na přestavbu potřebovat rok a půl. Věřím, že do konce tohoto roku zahájíme stavbu. Harmonogram rekonstrukce tedy směřuje k otevření roku 2017.

LN Je těžké sehnat pro rekonstrukci nádraží se stálou expozicí s výstavní a programovou částí peníze?

Ze soukromých darů a menších grantů jsme dosud financovali administrativu a projektování. Od počátku také hledáme cestu, jak záměru pomoci ze státního rozpočtu. Když komunikujeme s představiteli zahraničních památníků, podivují se, že se na celém vývoji automaticky nepodílí stát. Těžko se mi vysvětluje, že ve státních rukách by vývoj dost možná šel výrazně pomaleji. Výměny politiků ve čtyřletých cyklech nemají s koncepcí památníku šoa zrovna ideální rytmus. Uvidíme, zda má tato země jen na pasivní pietní gesta, nebo i něco většího. Zaskočí nás dříve zapominání na minulost, nebo slabá schopnost vnímat v patřičných souvislostech naší současnost? Ono je to vlastně jedno téma: buď společná nádob ticha, anebo hledání nového jazyka pro veřejnou diskusi.

LN Poblíž nádraží Praha-Bubny jste vyrostal. Vybral jste si je pro svůj projekt záměrně?

Chodil jsem se sem jako kluk koukat na parní mašinky. V naší rodině se o vá-

lečných příbězích nejdříve nemluvalo, když se začalo, nechtěl jsem si na šoa dělat firmu. Kvůli zajímavým příběhům jsem natočil jeden film, pak další, léta jsem pak točil jiné věci a pomalu si k tomu hledal cestu. Naučil jsem se s historickou látkou pracovat ve významu, který sleduji i zde. Nevytvářím nové formy dějepisu. Každý z mých námětů musí mít svůj začátek i konec v naší současnosti. Holokaust je mimořádně silný argument k celé řadě témat.

LN Pokud se vám podaří získat na Památník ticha dostatek financí, jak konkrétně v něm budete o šoa v nás, tedy coby stigmatu současnosti, diskutovat?

Naším prvním symbolickým krokem na cestě k přestavbě nádraží bylo odhalení sochy *Brána nenávratna*. Této události se zúčastnilo okolo třiceti účtyhodných pamětníků šoa. Už jen málokdo z nich dneska může chodit pravidelně do škol vzpomínat na své prožitky. Mnoho lidí se domnívá, že když se pamětník pustí v televizi, vlastně to stačí. Jenže atmosféra setkání s živým člověkem se nedá nahradit. Monitor přece nemá žádné osobní charisma – hledáme tedy jinou formu komunikace. Literární význam „šoa v nás“, použitý na plánované výstavě, je takovým širším oslovením k osobní konfrontaci s touto látkou.

Jak píše klasik, v tomto případě sociolog Zygmunt Bauman: „Byl by omyl prezentovat holokaust jako něco, co se stalo Židům, jako událost v židovské historii.“ Snažíme se tuto zvláštní událost dvacátého století otevřít jako téma, v němž má každý svou roli – oběti, pachatele i přihlížejícího. Právě mlčící většinu vnímáme jako zásadní fenomén, který měl vliv právě i na název vznikajícího projektu.

LN Můžete upřesnit, jak chcete návštěvníky interaktivně vzdělávat?

Interaktivita je dnes takové populární slovo pro každé nově vznikající muzeum. Pro mě je to spíše technický pojem, něco automatického tam, kde si to komunikace žádá. Je důležité, aby se expozice dala projít v různých polohách prožitku. Mělo by dojít ke konfrontaci se sebou samým – se svou povahou a se svým zázemím, k putování v krajině města, jak ji neznám, i když jej dávno obývám, k osobnímu prostoupení neznámých příběhů. Různým způsobem se nám poznávání pamětových vrstev rozrostlo do celé čtvrti. Holešovice i přilehlá Letná mají svůj unikát. Přpravujeme program pro mobilní telefony a tablety. Bude odkrývat neznámé letokruhy různých míst, u nichž návštěvník bude moci číst příběhy. Nedají se však navštívit doma od počítače, vzpomínka se spustí u konkrétního domu, ulice.

LN Kudy by taková trasa měla vést?

Začít by měla v místech bývalého Radioru, což je veřejný prostor pod dnešním Parkhotelem naproti Veletržnímu paláci. Tam bude snad objekt či socha. Prozradí, že odsud se jde v něčích stopách, ulicemi dotýkanými příběhem deportací.

LN Program na tabletech a mobilech tedy přivede návštěvníka do samotného objektu bývalé železniční stanice Praha-Bubny, kde začne samotná expozice?

První kapitolou mozaiky stále expozice je ona kontemplativní pouť ve stopách těch, kteří v transportech opustili své město, jehož identitu spoluvytvářeli. Pokud návštěvník využije našeho programu, ten ho pak přivede do nádražního objektu – a navede ho po trase, jejíž délku a téma si může navolit. Zájemce tak nejprve sám projde místy, kde se jména konkrétních osobností měnila v čísla. Ten proces totiž probíhal uprostřed zabydleného města nedaleko centra. Žádná periferie, proto také transporty odjížděly v rychlíkových vozech, ne v dobytčácích.

LN V odjezdové hale nádraží Bubny tedy navazuje druhá kapitola?

Ano, jmenuje se *Hlasy a tváře...* Vzpomínky se vracejí k okamžikům, kdy účastníci transportů nastoupili do vlaků. Hala je stále původní, chceme ji zachovat i s její patinou. Návštěvník jí vyjde na peron, kde bude stát vlak, respektive spíše tři staré vagony. Jeden bude sloužit jako vzdělávací třída, druhý bude prostory pro výstavu, třetí výtahem. Ten svezí příchozí do suterénu, kde je prostor pro další kapitolu o odvrácené tváři dvacátého století.

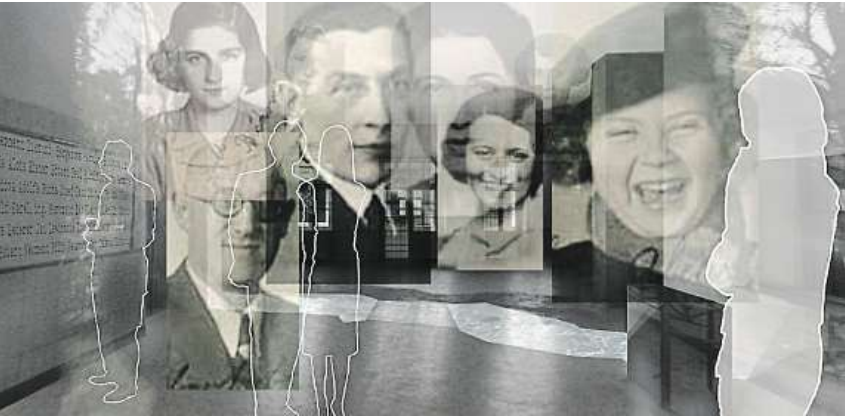
LN Bude se snažit odpovědět na otázku: Jak se to mohlo stát?

Pýcha a falešné sebevědomí směřující k novému uspořádání světa navazuje na vědecké pojetí nacistické aplikace eugeniky. Využívá při tom technologizaci světa, víru v nový režim a důvěru v jeho propagandu. Kapitola *Kořeny zla* přibližuje proměnu moderního myšlení v manipulaci modernistické moci, která z legendy vytvořila ideologii a z ideologie zákon. Ten pak legalizuje masové vraždy. První z nich se obrátila proti handicapovaným lidem. Na dvě stě tisíc jich zahynulo v malých plynových komorách psychiatrických ústavů. Nacistický „program euthanasie“ měl své vývojové rysy budoucího konečného řešení židovské otázky. Kapitola v suterénu Památníku ticha vyvrcholí nacistickými vizemi nové rasové mapy světa po vítězství ve světové válce.

Po jejich zhlédnutí se návštěvník navrátí do pražského kontextu. Na starém scho-

Odmítám, aby do společné

S dokumentaristou a ředitelem společnosti o pražském trialogu, „malém Berlíně“ z rodinných alb i o tom, že velký poh

Památník ticha. Zleva: vizualizace nádražní haly Praha-Bubny s plánovanou druhou kapitolou stále expozice Památníku ticha s názvem Hlasy a tváře; vizualizace Brány nenávratna Aleše Veselého stojící před nynějším nádražím; interaktivní program pro mobily a putov

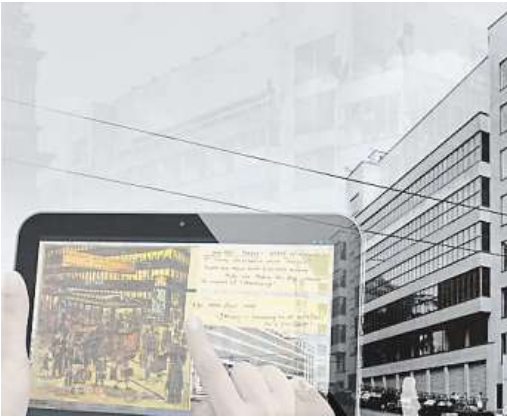

FOTO ESTER GEROVÁ

Bychom zapadli nádoby ticha

ti Památník Šoa Praha **Pavlem Štinglem**
v českém hlavním městě, pokladech
hyb lidí bývá poslem špatných zpráv

komentáře v období mezi válkami: zprávy k domácí i zahraniční politice, k akceleraci německých událostí, k diplomatickým selháním oné doby. Pasáž, logický pravouhlý řád komunikace metropole, se na konci zhroutí do druhé republiky – pomnichovského stigmatu národního i evropského.

LN A co pak?

Následovat bude křížovatka osudů – některé směřovaly k válečnému martyriu, jiné do emigrace. Pohyb běženců světem, exody z bídy i útisku, to je nadčasové, velmi aktuální téma. Předchází vážným světovým krizím a má v různých dobách své společné rysy. Vlastní válečná

cesta příběhu šoa je pro chystanou expozici rámována významem dehumanizace: zbavení člověka lidské podoby, aby bylo lehčí jej zlikvidovat. Objekt nenabízí prostor pro vykreslování všech postupných kroků konečného řešení s podrobným popisem nejrůznějších ghet a lágrů. Také není vhodné, podle našeho názoru, výstavně dublovat nedaleký Památník Terezín. Přibližujeme velké významy a podobnosti. Dalším z nich je následný návrat těch, kdo přežili.

LN Jak by jejich zkušenosti a poselství měly být výstavně využity?

Vzpomínky přeživších opět korespondují se základním názvem koncepce. Většina přeživších totiž po mnoho let mlčela. Hledala jazyk, jímž by vůbec nějak dokázala vyjádřit své prožitky na cestě válkou. Někteří si své příběhy odnesli do hrobu, jiní začali vzpomínat, až když se ptaly jejich děti. Podkroví vyhrazené pro motiv vzpomínek se potká s poslední vrstvou pražské genealogie na točitém schodišti. Symbolicky se tak dotýká naší doby, návštěvníků současné generace. Neúprosně jim chceme dát najevo: Jste teď součástí celého příběhu, dědici i nositelé historie.

Společensky pak název Památník ticha reflektuje skutečnost, že aktivní centrum pro téma holokaustu na sebe nechalo v Praze přece jen dlouho čekat. Mlčelo ve veřejném prostoru, jakkoli Pražské

židovské muzeum a další odborné instituce nabízejí vzdělávací programy, organizují nejrůznější výstavy, vydávají publikace, ale prostor pro veřejnou diskusi by měl teprve přijít.

LN Stálá expozice je jedna věc. Ale ho-vořil jste i o nevýstavním dialogu a budoucím vzdělávacím centru. To má být kde? A jak velké?

Celková využitelná plocha má být dva a půl tisíce metrů čtverečních, přičemž v rámci nich má být stále expozici a příležitostným výstavám a projektům věnována zhruba stejná část z onoho prostoru. Sezonní projekty přinesou doufám řadu nových témat. Říkáme tomu pracovně aktivní dialog. Každý sem může přijít jednou za tři měsíce a najít něco nového – nové výstavy i vzdělávací programy. Ty naplní dynamiku budoucího centra pro minulá i současná stigmata. Jejich programová koncepce přiláká obyvatele a návštěvníky Prahy i cizince do prostoru památníku opakovaně, aby se nestal adresou pouze pro povinné školní výlety.

Klíčovou součástí stálé expozice bude vzdělávací centrum – takzvané Srdce domu, což bude kulatá, nejen svým půdorysem atypická třída. Budou v ní zvláštní počítačové židle, na nichž si každý bude moci bádát individuálně. S lektorem bude pracovat skupina dle vlastní volby v široké nabídce okruhů. Bude si moci vybrat od velkých příběhů dvacátého století v emotivně zpracovaných vzpomínkách až po fenomény, jakými jsou propaganda, diplomacie, stigma Mnichova a podobně. Dvě plátna umožní divácký zážitek, bude zde také zkušený průvodce příběhem. Studenti s ním budou mít možnost průběžně diskutovat.

LN Bude expozice vícejazyčná?

Minimálně anglicky bude komunikovat určitě. Jednáme se zahraničními partnery v USA, Německu a v dalších zemích, abychom s nimi připravili vzdělávací lekce mentálně blízké zahraničním návštěvníkům. Praha má velké přesahy svou tradiční multikulturní společností. Dnešní Evropa neustále volá po vyváženém dialogu různých národností a jazyků. Praha takovou hodnotu před válkou měla. Pak došlo ke kulturní a morální genocidě pražského trialogu.

LN Máte tudíž ambici obnovit přerušovaný trialog mezi Čechy, Němci a Židy?

Trialog byl zničen a nedá se obnovit. K tradici první republiky se nelze vrátit, zanikla a zmizela i jako vzpomínka v prožitcích následné totality. Deportace Židů narušily jednu kulturní entitu metropole. Druhá však za ní následovala při odsunu pražských Němců. Mimochodem ty první, divoké, vedly právě přes nádraží Bubny.

LN Budete v expozici pamatovat na odsunuté pražské Němce?

Rádi bychom do ní pojali i je, avšak autentické vzpomínky Němců se hledají podstatně hůře než židovské. V Mnichově jsem se potkal s lidmi, kteří vyrostli v pražských ulicích nedaleko míst, kde k deportacím docházelo. Když se vrátíme jen k té trase od Radiothru k nádraží Bubny, účastníci transportů zde procházeli kolem objektu dodnes nazývaného „malý Berlín“. Je to blok domů z roku 1937 od německého architekta Adolfa Foehra. Tenkrát se ovšem jako malý Berlín nazýval celý pruh domů vymezený ulicemi U smaltovny a Schnirchova. V době, kdy se industriální periferie měnila v ulice rezidenční čtvrti, kolonizovali je Němci. Jejich děti chodily do německé školy. Do jejich domů často přišly židovské rodiny mluvící německy. O ulici výše směrem k Veletržnímu paláci pak už bydleli Češi a jejich děti chodily do české školy. Všichni se potkávali v okolních cukrárnách či hostincích a chodili na špacír do Královské obory. Pražské kulturní okruhy se nedají posuzovat odděleně.

PAVEL ŠTINGL (1960)

Narodil se v Praze, kde vystudoval katedru dokumentární tvorby na FAMU. Po absolventském filmu Naučit se bát (1985) zahájil počátkem 90. let dlouhou sérii **velkých politických dokumentů** ze zemí bývalého socialistického bloku. Roku 1995 založil vlastní produkční společnost K2, v níž realizoval **dokumentární cykly** i rozsáhlé koprodukční dokumenty. Patří mezi ně historické příběhy s tematikou druhé světové války: Příběh třešnicků Patrie (1996), Tři kamarádky (1996), O zlém snu (2000), Druhý život Lidic (2002), Ghetto jménem Baluty (2008), Eugéniové (2013). Podle Štinglova námětu a scénáře vznikla v roce 2006 **nová stálá expozice muzea Památník Lidice**.

LN Jak vlastně probíhá práce na právě vzdělávacích programech? V jakém je stadiu, když rekonstrukce budovy ještě nezačala?

Rámcová koncepce se rodí v rámci vznikajícího scénáře, což je pomalý proces konzultací s mnoha specialisty u nás i v zahraničí. Vytváříme jak databázi pro putovní tabuleti nazvanou *Paměť města*, tak koncepci *Hlasy rodinných alb*.

LN Zde vidím první. Kolik takových alb plánujete vyrobit?

Desítky. Uděláme jich tolik, aby pokryla rozmanitost pražských rodin. Ve všech památnících holokaustu ze záznamu mluvili lidé o svých vzpomínkách. Já hledal, co by výpovědi generačně posunulo dál... Každá rodina, i když dá pozůstalost muzeu, má beztak doma nějaké album. Jsou všechna skoro stejná, jelikož pražské židovské rodiny jezdily tradičně v létě k Máchovu jezeru a v zimě do Špindlerova Mlýna. Do takových rodin tedy přicházíme, skenujeme fotografie a natáčíme výpovědi, která se k nim váží. Grafici a výtvarníci to pak zpracovávají do knih, jimiž si každý může listovat. A do zadních desek takových knih bude vložen tablet se vzpomínkami přeživších a příslušníků rodin z druhé, třetí generace. Kromě výpovědí tam budou i dokumentární filmy ze žurnálů, i amatérské.

LN Myslíte rodinnou filmotéku?

Někdy má rodina filmy, jindy byl o někom snímek natočený. Před lety jsem režíroval jeden o Evě Erbenové. Příběhem podle válečného deníku holčičky jsem téma šoa otevřel pro stejně staré děti. Existují ovšem i rodiny vlastníci autentické filmy na osmičkových filmech – a s nimi rovněž pracujeme. Jiné ilustrujeme dobovými žurnály z filmového archivu.

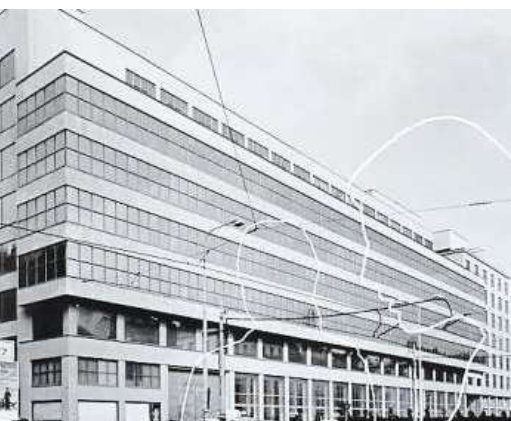
LN Máte hlavní cílovou skupinu návštěvníků?

Školy sem děti přivedou tak trochu z povinnosti. Bylo by nám ovšem nesmírně milé, kdyby se Památník ticha stal přitažlivým pro celé rodiny, které o něm budou mezigeneračně mluvit.

LN Jak se podle vás šoa týká současnosti, kdy Evropou putují tisíce uprchlíků a některé státy EU nechtějí přistoupit na kvóty pro jejich rozdělení?

Příběhy šoa jsou velkým podobenstvím dramát a hlavně různic mentalit, jež jsou pro Evropu typické. Ti, co se dnes pohybují pěšky napříč kontinenty, mají docela jiný kulturní základ než ti, kteří prchali ze strachu před nacistickým konečným řešením. Základní varovné rysy celého procesu jsou však až k pláči podobné: jsou tu opět pasivní přihlížeči, bezradní politici i aktivní obchodníci s černým trhem na vše, co potřebují běženci v zoufalé životní situaci. Kdyby nic jiného, měli bychom si uvědomit, že tak velký pohyb byl v minulosti dávno i nedávno vždy poslem špatných zpráv.

Autorka je publicistka

Tabuleti Paměť města, v pozadí dnešní Parkhotel; osobní vzpomínky dostanou prostor v malém podkroví.

VIZUALIZACE ROMAN KOUCKÝ ARCHITEKTONICKÁ KANCELÁŘ

Stávající nádraží by se mělo změnit v živé centrum pro dialog s minulostí

FOTO ESTER GEROVÁ